

6. Лист Національного інституту стратегічних досліджень за № 293/208 від 17.03.2025 року.
7. Деякі питання забезпечення переговорного процесу про вступ України до Європейського Союзу за кластером 1 «Основи процесу вступу до ЄС»: розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 трав. 2025 р. № 475-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/475-2025-%D1%80#Text>
8. Комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023-2027 роки: Указ Президента від 11 трав. 2023 р. № 273/2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/273/2023#Text>
9. Шамара О. В. Прокурорський контроль за діяльністю розвідувальних та контррозвідувальних органів, як елемент діяльності Військової юстиції України. *Законодавчі аспекти протидії особливо небезпечним злочинам в Україні*: матеріали міжнар. наук.-практ. круглого столу (Київ, 14–15 берез. 2024 р.). Київ: Алерта, 2024. С. 292–300.
10. Шамара О. В. Демократичний цивільний контроль в рамках побудови військової юстиції України. *Інформація і право*. 2024. № 3(50). С. 201–211.
11. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лют. 1992 р. №2135-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text>
12. Про контррозвідувальну діяльність: Закон України від 26 груд. 2002 р. № 374-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/374-15#Text>
13. Конституція України: Закон України від 28 черв. 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
14. Про розвідку: Закон України 17 верес. 2020 р. № 912-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/912-20#Text>

Копитова Олена Сергіївна, доцент кафедри економіко-правових дисциплін навчально-наукового інституту права та психології НАВС, доктор юридичних наук, старший дослідник

ВПЛИВ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПРИВАТНОПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТА РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ НА ВІДНОСИНИ У СФЕРІ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Відносини у сфері підприємницької діяльності в Україні опинились у 2022–2025 роках під одночасним впливом двох принципово різних за правовою природою, але взаємопосилюючих трансформаційних процесів: системної реформи приватного права, уособленням якої є скасування Господарського кодексу України і режим воєнного стану, запроваджений Указом Президента України № 64/2022 від 24 лютого 2022 року [1] і продовжено на сьогоднішній день. Ці два процеси є принципово відмінними у своїй логіці: реформа приватного права є стратегічним і плановим нормативним проектом, що переслідує євроінтеграційні та системні цілі; воєнний стан є ситуативною, вимущеною і тимчасовою відповіддю на зовнішню збройну агресію. Однак у площині підприємницьких відносин їх вплив є взаємно обумовленим і нерозривним: реформа, що здійснюється в умовах воєнного стану, набуває характеру «подвійної трансформації», де кожен нормативний вибір є одночасно системним рішенням для мирного майбутнього і оперативною відповіддю на умови воєнного стану.

Аналіз нормативних актів, прийнятих у сфері, що стосується підприємницьких відносин у 2022–2025 роках, виявляє три категорії нормативних змін, що мають принципово різний правовий статус і різні наслідки для підприємців. До першої категорії належать зміни, що є елементами системної реформи приватного права і набувають чинності разом із скасуванням Господарського кодексу: зміни до Цивільного кодексу щодо підприємницьких зобов'язань, оновлений режим реорганізації юридичних осіб. До другої – зміни, пов'язані із введенням правового режиму воєнного стану формально визначені як тимчасові: мораторій на планові перевірки, спрощені реєстраційні процедури, особливий порядок нарахування штрафних санкцій тощо. До третьої і найбільш проблематичної категорії належать зміни, що мають «подвійний» нормативний статус: формально вони запроваджуються як тимчасові заходи у відповідь на воєнний стан, однак фактично відображають більш глибокі структурні трансформації механізмів державного регулювання та приватноправових відносин і навряд чи будуть повністю скасовані після завершення воєнного стану. Прикладом можуть слугувати посилення санкційних механізмів щодо активів приватних осіб, розширення фінансового моніторингу, цифровізація адміністративних процедур, трансформація підходів до державного контролю у стратегічних секторах економіки тощо. Методологічна проблема полягає у відсутності чіткого критерію розмежування між цими категоріями – і саме ця невизначеність є одним із головних джерел правової непередбачуваності для підприємців.

Режим воєнного стану і трансформація приватноправового регулювання по-різному, але сукупно вплинули на договірні відносини у сфері підприємницької діяльності. Воєнний стан породив безпрецедентну хвилю форс-мажорних обставин: руйнування виробничої інфраструктури, окупація частини території, перебої в енергопостачанні, загроза фізичної безпеки персоналу – всі ці обставини є підставами для звільнення від відповідальності за порушення договірних зобов'язань відповідно до ст. 617 ЦК України [2] і Закону «Про торгово-промислові палати в Україні» [3] в частині сертифікації форс-мажорних обставин. Водночас збільшення кількості випадків посилення на форс-мажор породило нову проблему: межа між правомірним звільненням від відповідальності і зловживанням форс-мажорним застереженням як інструментом ухилення від виконання зобов'язань у несумлінних підприємців стала вкрай розмитою.

Паралельно трансформація приватноправового регулювання у зв'язку зі скасуванням Господарського кодексу України зумовила поступовий перехід від дуалістичної моделі регулювання майнових відносин до більш уніфікованого застосування положень Цивільного кодексу України, у тому числі щодо підстав та меж відповідальності за порушення зобов'язань. Це, своєю чергою, актуалізує необхідність переосмислення окремих підходів, що традиційно застосовувалися у сфері господарської діяльності.

Збройний конфлікт актуалізував інститути обмеження права власності підприємців, що в мирний час мали переважно теоретичне значення. Реквізиція (примусове відчуження) майна в умовах воєнного стану, передбачена ст. 353 Цивільного кодексу України та конкретизована Законом України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану» [4] і постановою Кабінету Міністрів України № 998 від 31 жовтня 2012 року [5], стала реальною правовою практикою: значна кількість одиниць рухомого майна суб'єктів підприємницької діяльності – транспортних засобів, паливно-мастильних матеріалів, будівельної техніки, медичного обладнання – була примусово відчужена для потреб Збройних Сил України та органів цивільного захисту. Конституційне право на відшкодування вартості реквізованого майна (ст. 41 Конституції України) зіткнулось із бюджетними реаліями воєнного часу: механізм компенсації є законодавчо визначеним, але його практичне застосування є вкрай уповільненим.

Особливе місце у сукупному впливі трансформації приватного права і воєнного стану на підприємницьку діяльність займають зміни у правовому регулюванні трудових відносин. Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» від 15 березня 2022 року здійснив зміни у трудових відносинах: запровадив спрощений порядок оформлення прийому та звільнення, дозволив роботодавцям в односторонньому порядку переводити працівників на інший режим роботи без їх згоди, скоротив строки попередження про звільнення і тимчасово обмежив право на щорічну відпустку [6]. З приватноправової точки зору ці зміни є принципово суперечливими: вони суттєво розширили свободу підприємця-роботодавця, але зробили це через обмеження захисту найманого працівника.

Воєнний стан суттєво трансформував фіскальне середовище підприємницької діяльності через низку оперативних законодавчих змін, що в сукупності формують принципово новий податковий режим для суб'єктів підприємництва. Тимчасове звільнення від ЄСВ для фізичних осіб – підприємців, що перебувають у зоні активних бойових дій або на окупованих територіях [7], розширення можливостей застосування спрощеної системи оподаткування, а також запровадження додаткових фіскальних механізмів, зокрема військового збору для окремих категорій платників та перегляд ставок оподаткування окремих видів доходів, є нормативним відображенням прагнення держави забезпечити баланс між потребою у мобілізації бюджетних ресурсів для фінансування оборонних потреб та необхідністю збереження умов для функціонування підприємницької діяльності в умовах воєнного стану [8].

Вплив трансформації приватноправового регулювання та режиму воєнного стану на відносини у сфері підприємницької діяльності має системний і взаємоумовлений характер, формуючи нову систему правового регулювання підприємництва в Україні. Сучасний стан нормативного масиву демонструє необхідність концептуального розмежування між правовими механізмами, що мають стратегічний і довгостроковий характер та здатні зберігати значення після завершення воєнного стану, і нормами, запровадженими як тимчасова реакція на виклики сьогодення. Відсутність чітких критеріїв такого розмежування посилює правову невизначеність та ускладнює прогнозованість підприємницької діяльності, особливо у сфері довгострокового договірної та інвестиційного планування.

У перспективі повоєнного відновлення рівень стабільності та інвестиційної привабливості українського підприємницького середовища значною мірою залежатиме від того, наскільки послідовно вже сьогодні буде сформовано чітке розуміння співвідношення тимчасових воєнних механізмів і тих правових конструкцій, які мають стати основою сталого розвитку приватноправового регулювання у майбутньому.

Список використаних джерел

1. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24 лют. 2022 р. № 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>
2. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січ. 2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40-44. Ст. 356.
3. Про торгово-промислові палати в Україні: Закон України від 2 груд. 1997 р. № 671/97-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 13. Ст. 52.
4. Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану : Закон України від 17 трав. 2012 р. № 4765-VI. *Відомості Верховної Ради*. 2013. № 15. Ст. 99.

5. Деякі питання здійснення повної компенсації за майно, примусово відчужене в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану : постанова Кабінету міністрів України від 31 жовт. 2012 р. № 998. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998-2012-p#Text>

6. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану : Закон України від 15 берез. 2022 р. № 2136-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text>

7. Коваленко С. Тимчасове звільнення від податкових обов'язків для бізнесу з бойових територій. URL: <https://factor.academy/blog/timchasove-zvylnennya-vid-podatkoviv-obovyazkiv-dlya-biznesu-z-bojovix-teritorij/>

8. Шевченко Е. Нова хвиля податкових ставок: законопроект №11416-д та його вплив на українців і бізнес. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/podatкова-praktika/nova-hvilya-podatkovih-stavok-zakonoproekt-11416d-ta-yogo-vplyv-na-ukrayinciv-i-biznes.html>

Костюк Андрій Валерійович, начальник Управління психологічного забезпечення МВС України, кандидат психологічних наук

ВИКОРИСТАННЯ ЗАХОДІВ ПСИХОТЕРАПЕВТИЧНОГО СПРЯМУВАННЯ В ПІДТРИМЦІ ТА ВІДНОВЛЕННІ ПРАЦІВНИКІВ СИСТЕМИ МВС УКРАЇНИ, ПОСТРАЖДАЛИХ НАСЛІДКІВ ВІЙНИ

Повномасштабна війна в Україні істотно актуалізувала проблему збереження психічного здоров'я осіб, професійна діяльність яких пов'язана з підвищеним ризиком, тривалим психоемоційним напруженням і безпосереднім контактом із наслідками травматичних подій. Особливе місце серед таких категорій посідають працівники системи МВС України, які в умовах воєнного стану виконують службові завдання, що нерідко супроводжуються загрозою життю і здоров'ю, впливом бойового або службового стресу, переживанням втрат, участю в ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, взаємодією з постраждалими особами та необхідністю прийняття рішень в екстремальних умовах.

Такий характер професійної діяльності може зумовлювати розвиток хронічного стресу, емоційного виснаження, порушень сну, тривожних і депресивних проявів, труднощів емоційної саморегуляції, зниження психологічної стійкості та професійної ефективності. У частини працівників наслідки психотравматичного впливу можуть проявлятися у формі постстресових реакцій, порушень адаптації або симптомів посттравматичного стресового розладу. Відтак підтримка та відновлення психічного здоров'я працівників системи МВС України є не лише індивідуально значущим завданням, а й важливою умовою забезпечення професійної надійності, службової спроможності та стабільності функціонування сектору безпеки.

У цьому контексті важливого значення набувають заходи психотерапевтичного спрямування, що можуть застосовуватися як складова психосоціальної підтримки, психологічного відновлення, реабілітації та профілактики повторної травматизації. Їх цінність полягає в можливості комплексного впливу на емоційну, когнітивну, поведінкову, тілесну та соціальну сфери особистості. Такі заходи спрямовані не лише на зниження інтенсивності негативних психоемоційних проявів, а й на відновлення адаптаційних ресурсів, розвиток навичок саморегуляції, покращення міжособистісної взаємодії, формування відчуття безпеки та поступове повернення особи до активного соціального і професійного функціонування.

Проблематика психологічної травми, постстресових реакцій і відновлення особистості після впливу кризових подій розглядається у працях вітчизняних і зарубіжних науковців. Зокрема, у дослідженнях О. Кокуна акцентовано увагу на необхідності використання психодіагностики, методів психологічної саморегуляції, кризового консультування, психореабілітаційних програм і соціально-психологічної підтримки в умовах війни [1]. С. Максименко обґрунтовує значущість психокорекційних програм, спрямованих на зниження тривожності, емоційного напруження та проявів постстресових реакцій після психотравматичних подій [2]. Водночас сучасні умови потребують подальшого осмислення можливостей комплексного використання різних напрямів психотерапевтичного впливу саме з урахуванням специфіки службової діяльності.

З науково-практичного погляду заходи психотерапевтичного спрямування слід розглядати в межах міждисциплінарного підходу, що поєднує напрацювання психології, психотерапії, медицини, педагогіки, соціальної роботи та реабілітології. Такий підхід дає змогу враховувати не лише симптоми психоемоційного неблагополуччя, а й контекст життєдіяльності людини, особливості професійного навантаження, сімейну ситуацію, соціальне оточення, рівень підтримки, травматичний досвід, індивідуальні ресурси та потреби.

Практичне значення в цьому напрямі має посібник «Програми заходів відновлення у сфері психічного здоров'я та психосоціальної підтримки працівників системи МВС та їхніх сімей в умовах воєнних викликів», підготовлений за ініціати́ви й участі Управління психологічного забезпечення Міністерства внутрішніх справ України та за наукової підтримки авторського колективу науково-дослідної лабораторії з проблем управління правоохоронною діяльністю та її психологічного супроводження навчально-наукового інституту післядипломної освіти Національної академії внутрішніх справ. У виданні систематизовано сучасні підходи до організації відновлювальних,